

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัด: กรณีศึกษา
ชุมชนหัวฝาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

นิตากร รพีพัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

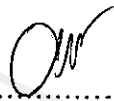
กุมภาพันธ์ 2550

การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางสังคมของคนในชุมชนแออัด: กรณีศึกษา
ชุมชนหัวฝาย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

นิศากร รพีพัฒน์

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นำเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนাসังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

กรรมการ

อาจารย์ ดร.อภิญา เฟื่องฟูสกุล

กรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

23 กุมภาพันธ์ 2550

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ มากมายในหลากหลายด้าน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งการช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

บุคคลแรกที่ควรกล่าวขอบพระคุณยิ่ง คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.อภินันท์ รพีพัฒน์ บิดาผู้เป็นแรงบันดาลใจในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และเป็นบุคคลที่สร้างขวัญและกำลังใจให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ให้ความช่วยเหลือในทุกสิ่งทุกประการ ให้คำแนะนำที่ดีและสร้างคุณประโยชน์ในการทำงาน การศึกษา ให้ความดูแลเอาใจใส่ นับแต่วินาทีแรกจวบจนวินาทีสุดท้าย เป็นผู้เสียสละและทุ่มเทให้ถูกผู้ี้สามารถดำเนินรอยได้อย่างภาคภูมิใจ ตลอดจนเป็นแบบอย่างทางด้านงานวิชาการที่ดีงาม สำหรับผู้จุดประกายงานศึกษา นับแต่การแนะนำงานวิจัย ตลอดจนคอยสอบถามความเป็นไปของการเรียนและวิทยานิพนธ์ พร้อมช่วยสร้างคำถามของวิทยานิพนธ์นี้ให้เป็นความจริงขึ้นมาได้สำเร็จได้ด้วยพลังของ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่อยู่เบื้องหลังของงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ อาจารย์ ดร.อภิญา เพ็ญฟูสกุล ครูอันเป็นที่รักของศิษย์ และช่วยทำให้ศิษย์มีความพยายามที่จะทำการศึกษสำเร็จ ให้การทุ่มเททั้งความรู้และความรัก พร้อมด้วยความเข้าใจให้แก่ศิษย์ผู้อ่อนด้อยประสบการณ์ได้ดียิ่ง เหนือยิ่งกว่านั้นยังเป็นผู้สนับสนุนความคิดและตั้งคำถามต่องานศึกษาวิจัยอย่างสนใจ และพร้อมที่จะสนับสนุนศิษย์ในงานศึกษา

นอกเหนือไปจากนี้ ผู้ศึกษาวิจัยปรารถนาจะขอกล่าวคำขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ครูผู้สนับสนุนศิษย์พร้อมทั้งแนะนำให้ศิษย์แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนการทำวิทยานิพนธ์และช่วงการทำวิทยานิพนธ์ คอยสอบถามให้กำลังใจด้วยวิธีต่างๆ นับแต่การแนะนำหนังสือที่น่าสนใจจำนวนมาก แนะนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสอนให้ศิษย์ได้รู้จักความคิดที่กว้างขวาง เปิดประเด็นคำถามอันหลากหลาย และให้ความเมตตากรุณาแก่ศิษย์ผู้น้อยอย่างเหลือนับคลมา ขอขอบพระคุณ ดร.สมโชค อ่องสกุล ผู้เป็นครูที่ยอดยิ่งนัก แม้ว่าจะเป็นการศึกษาจากงานวิจัยเชิงวิชาการของท่านก็ตาม และเป็นผู้ที่ทำให้เข้าใจภาพองค์รวมของงานวิจัยอย่างต่อเนื่องได้ดียิ่ง ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ คงทวีศักดิ์ ครูผู้ทำให้ศิษย์คนนี้อบอุ่นใจเสมอ และพร้อมให้เวลากับศิษย์ในการปรึกษาหารือในทุกเรื่องและทุกประเด็น คอยไต่ถามความคืบหน้าของงานชิ้นนี้ พร้อมทั้งให้กำลังใจอย่างต่อเนื่องเสมอมา ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร ครูผู้สร้างขวัญและจิตใจของศิษย์ให้มีสติในยามเหนื่อย

อ่อนล้าและหุดห่วยอ่อนแรง รวมทั้งให้ความช่วยเหลือแก่ศิษย์ในยามที่ศิษย์ต้องการความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง ขอขอบพระคุณ ดร.อ้อมจิต เคมปี และ ดร.เคน เคมปี ผู้สอบถามความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง และให้ความสนใจต่องานตลอดจนถึงช่วงปีสุดท้ายและให้กำลังใจแก่ศิษย์มีความบากบั่นและมุ่งมั่นในการทำงานชิ้นนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ศศิธร ไชยประสิทธิ์ พี่และเพื่อนผู้หวังดีคอยปลอบใจยามเหนื่อยล้า และให้คำแนะนำชี้แนะที่ตรงมาอยู่เสมอ รวมทั้งเป็นผู้สร้างความมั่นใจและเป็นตัวอย่างของความมานะพยายามที่ดี ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ ครูผู้สร้างให้ศิษย์ได้ประสบความสำเร็จในวิถีแห่งการศึกษา การเรียนรู้ และเป็นครูแห่งศรัทธาต่อศิษย์ ให้ศิษย์ได้รู้จักความรู้อันยิ่งใหญ่และกว้างขวาง ขอขอบพระคุณ ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ครูผู้ให้ศิษย์ได้เรียนรู้จักวิธีการสังเกต วิธีการแสวงหาความรู้ และให้คำแนะนำที่ดียิ่งต่อศิษย์ ขอขอบพระคุณ ดร.ณิณี ต้นธูวณิช ครูผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์นับแต่การทำงานวิจัยร่วมกัน และเป็นผู้สอนให้ศิษย์ได้ เข้าใจถึงความพยายามที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จ ความอดทนอดกลั้น ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์ ครูที่คอยชี้แนะและให้กำลังใจเสมอ คอยปลอบขวัญและสร้างกำลังใจตลอดช่วงการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ครูที่ศิษย์แอบเก็บนำความรู้ที่ได้ฟังการเสวนาโต๊ะกลมอยู่บ่อยครั้ง ช่วยให้มีความคิดที่กว้างขวาง และสอนให้รู้จักการตั้งข้อสังเกต ตั้งคำถามที่ดียิ่ง มีมุมมองที่แหลมคมที่ชัดเจน ช่วยสอนให้ศิษย์ได้คิดหลากหลายแง่มุม หลากหลายมิติ ซึ่งสร้างประโยชน์ต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่สอนประสิทธิ์ประสาทวิชาด้วยความรักและความเอาใจใส่ตลอดช่วง 5 ปีที่ผ่านมาทั้ง ศาสตราจารย์ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จามะรี เชียงทอง ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ อาจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี รองศาสตราจารย์ ดร.ชเนศวร์ เจริญเมือง และรองศาสตราจารย์ ดร.เกษียร เตชะพีระ ครูผู้ให้วิชาและสอนให้รู้จักใช้ความคิดเชิงการวิเคราะห์ สังเคราะห์ แม้บางครั้งศิษย์จะดื้อและรั้นก็ยังอดทนและพรั่าสอนเป็นอย่างดี นอกจากนั้นศิษย์ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์อื่นๆ ในคณะที่ได้กรุณาอบความเมตตาและความกรุณา และดูแลด้วยความห่วงใยอยู่ห่างๆ

บุคคลผู้ที่เป็นทั้งพี่ ทั้งเพื่อน และครูที่คอยสอบถามด้วยความห่วงใยและให้คำแนะนำอันดี พร้อมทั้งคอยปลอบขวัญกำลังใจเมื่อท้อถอย ขอขอบพระคุณ อาจารย์หญิง พัทรินทร์ ลาภานันท์ พี่พร จิระพร เกื้อกิม พี่จรินทร์ บุญมัธยะ อาจารย์แดง ดร.รัตนา บุญมัธยะ พี่ป๊อบ ธนะจักร เย็นบำรุง พี่หญิง จรัญญา วงษ์พรหม และรวมถึงอาจารย์โสภี อุ่นทะยา พี่บัวไข เฝิงพระจันทร์ ผู้อยู่ในเหตุการณ์อันท้อแท้และคอยปลอบขวัญชับน้ำตายามอ่อนล้าด้วยความอบอุ่นและเป็นห่วงเป็นใย และขอขอบพระคุณพี่แ้ว จารุภรณ์ วงษ์บัณฑิต พี่ยุพ จารุชา เอื้องไมตรีภิมย์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ ดร.นฤมล นิราทร ครูผู้เอื้อเฟื้อกรุณาให้ใช้สิทธิหยิบยืมหนังสือจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายเล่มหลายครั้ง คอยสอบถามความเป็นไปและความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์อย่างสม่ำเสมอ ขอขอบพระคุณ พี่จุ่มจิม อรสม สุทธิสาคร ที่คอยให้ขวัญกำลังใจ และปลุกขวัญให้ต่อสู้ทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จ และทั้งผู้สตาฟฟ์เพื่อให้ศิษย์และน้องคนนี้ลุกขึ้นมาสร้างงานวิทยานิพนธ์ ขอขอบพระคุณ อาจารย์ สุริยา สมุทรคุปต์ ครูผู้ให้กำลังใจ ให้ข้อคิดเห็นพร้อมแนะนำงานวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง สร้างกำลังใจให้ศิษย์มีความมั่นใจในการทำวิทยานิพนธ์ และสุดท้ายขอกล่าวขอบพระคุณ อาจารย์ สุริชัย หวันแก้ว ครูผู้ให้กำลังใจ และรับฟังการเล่าร้อยเรียงงานวิทยานิพนธ์คร่าวๆ อย่างยินดี พร้อมให้คำแนะนำและสอบถามวิทยานิพนธ์ และคอยให้กำลังใจนับแต่อย่างก้าวเข้าไปเล่าเรียนในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งยังให้คำแนะนำที่ติงมาต่อภาพลักษณ์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คอยสนับสนุนและให้กำลังใจทุกครั้งเมื่อยามได้พบเสวนาร่วมกัน ขอขอบพระคุณ พี่จอย นาลินี ศรีกสิกุล ให้ความช่วยเหลือด้านติดต่อเอกสารต่างๆ ขอขอบพระคุณอย่างพี่เนตร โพธิ์เขียว พี่อนันต์ สมมูล น้องทินกร ศรีหาภาค พี่แดง ทิพย์วัลย์ เมธาราชฎร์ น้องเจี๊ยบ สิริยา บุญธรรม น้องเอ๋ สุमितตา สรรพกิจ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือทั้งด้านการหยิบยืมหนังสือจำนวนมากจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร .

สิ่งที่สำคัญที่สุดของวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะสำเร็จสมบูรณ์ไม่ได้หากไม่กล่าวถึง พ่อแม่ พี่น้องในชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย ที่กรุณาอุปถัมภ์ไว้วางใจให้ความรู้ กรุณาเล่าเรื่องราวต่างๆ ด้วยความยินดี ทั้งพ่อประทีป บุญหมั่น ครูผู้ซึ่งสอนให้ศิษย์ได้รับความรู้และความรอบรู้ฉบับภูมิปัญญาชาวบ้านและองค์ความรู้ประยุกต์ที่ได้รับจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ นอกจากนั้น พี่น้อย สุริยา ครูที่ทำให้ศิษย์ได้มองเห็นถึงประเด็นที่แตกต่างหลากหลายมุมมอง ทั้งสองท่านผู้นี้เป็นผู้ที่สำคัญที่ช่วยทำให้งานประสบความสำเร็จ ด้วยตลอดเวลามากกว่า 5 ปีที่ศิษย์ได้รู้จักและเรียนรู้เรื่องราวภายในชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย และสอนให้ศิษย์มีแรงบันดาลใจเชิงปรัชญาในชีวิตประจำวัน และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง นอกจากนั้นยังขอขอบพระคุณพี่น้องท่านอื่นๆ ทั้งพี่น้องชนเผ่าหลายท่านที่ได้พูดคุยร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพูดคุยร่วมกันด้วยใบหน้าสดใส คละด้วยเสียงหัวเราะในบางครั้งราวกับเป็นสัญญาณมากกว่าสัญลักษณ์ทางภาษาที่เราได้พูดคุยกันด้วยความสนุกสนาน ขอขอบพระคุณลุงป้าที่อายุยังไม่ได้กล่าวมาแล้วอีกหลายท่าน ตลอดจนพี่น้องในชุมชนละแวกใกล้เคียงเช่นชุมชนกำแพงงาม ที่ให้องค์ความรู้ที่ดี ทั้งหมดที่ท่านที่ได้กล่าวและไม่ได้กล่าวในที่นี้เป็นผู้ที่ทำให้ศิษย์นี้มองเห็นการเติบโต เห็นความเจริญก้าวหน้าของชุมชนที่ศิษย์ได้รู้จัก ทำให้เห็นความเหมือนและความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายในทางที่ติงมา และขอกล่าวคำขอบพระคุณ พี่แอ๊ด ศรีนพร พุ่มมณี พี่หรั่ง สมชาติ ภาระสุวรรณ และน้องๆ ทีมงานกลุ่มเพื่อนร่วมงาน ที่ให้การสนับสนุนเรียนรู้และให้ความช่วยเหลือทั้งการลงชุมชน การแนะนำเอกสาร และร่วมแลกเปลี่ยน

เรียนรู้กับผู้ศึกษาอย่างดียิ่ง และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิชุมชนไท ที่ให้การอนุเคราะห์ให้ความช่วยเหลือทั้งเอกสาร และร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องชุมชน ซึ่งมีประโยชน์ต่องานเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ พ่อคน นิคม อัยพัฒน์ แม่อด นงลักษณ์ กิติคุ้ม นื่องมิ่ง ชาญชัย อัยพัฒน์ นื่องก้อย ประภาพร อัยพัฒน์ หลานพุกกันน้อย โมไนย อัยพัฒน์ รวมถึงหลานจิโน อดิเทพ พ่วงภักดี หลานจิน่า อภิสรา พ่วงภักดี นื่องแห้ว อรัญญาณี อัยพัฒน์ นื่องเม็ค อภิรมย์ อัยพัฒน์ นื่องตองตอง กนกวรรณ สิริเลิศโกมล อาพิศ พวงพิศ วงศ์มาลา อาวาท สวาท วงศ์มาลา นื่องแคะ วรพงศ์ วงศ์มาลา นื่องเก้ง วรพันธ์ วงศ์มาลา ผู้เป็นแรงผลักดันให้เกิดวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วยความภาคภูมิใจ และขอกล่าวขอบพระคุณผู้ที่เป็นแรงบันดาลใจในด้านการศึกษาให้หลาน แม้ท่านจะพินิจสิ้นชีพเมื่อไม่นานมานี้ ท่านเป็นผู้ให้แสงสว่างและกำลังของชีวิต คุณยาย (คุณย่า) พวงรัตน์ บวรรัตนรักษ์ คุณยาย (คุณย่า) ผู้เป็นที่รักและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และปรารถนายิ่งว่าวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้จะมีความภาคภูมิใจหนึ่งของท่าน อันเนื่องจากความห่วงใยในการเล่าเรียนของหลานอยู่เสมอ นับแต่การเล่าเรียนปีแรกจบจนปีสุดท้าย แม้ว่าท่านจะไม่ได้เห็นวิทยานิพนธ์เล่มสมบูรณ์ฉบับนี้แล้วก็ตาม พร้อมกันนี้ขอขอบพระคุณลุงหมอบริชา มิตรกุล รวมทั้งครอบครัวของท่าน น้ำตุ้ม นื่องฝ้าย นื่องแพร และนื่องไหม ผู้เป็นที่รักและมิตรไมตรีจิตยิ่ง นอกเหนือไปกว่านี้ขอขอบคุณนื่องหวาน ม.ล.กฤติกา รพีพัฒน์ และนื่องพีช ม.ล.ณพอร รพีพัฒน์ ผู้ให้กำลังใจและสนับสนุนในการศึกษาเล่าเรียน ขอกราบขอบพระคุณ อาเล็ก ม.ร.ว.รพีพงศ์ รพีพัฒน์ อาจอห์น โรก้อช และอาหญิง ม.ร.ว.อัปสร โรก้อช ท่านผู้ให้กำลังใจและสอบถามความคืบหน้าของการศึกษาอยู่เสมอ และผู้ที่ลืมไม่ได้เลย ซึ่งเป็นผู้ที่คอยติดตาม ติดต่อสอบถาม และการสั่งสอนเรียนรู้ต่างๆ รวมถึงให้ความช่วยเหลือในทุกๆ อย่าง นับแต่ช่วยดูแลตั้งแต่การตรวจสอบเอกสาร จบจนถึงช่วงเวลาสอบ ตลอดจนติดตามจนประกอบเป็นเล่มนี้ขึ้นมาได้ด้วยความเสียสละเวลาของ พี่ชื่น บานชื่น ทาจันท์ พี่ผู้คอยให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอจนประสบความสำเร็จได้ด้วยดี

และสุดท้ายนี้ ขอกล่าวคำขอบพระคุณ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ด้วให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนตลอดนับแต่ปีแรก จบจนปีสุดท้ายด้วยอัตราเงินเดือนที่เพียงพอต่อการศึกษเล่าเรียนจนจบในครั้งนี้ และเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ได้พัฒนาองค์ความรู้ โดยสนับสนุนให้ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น เพื่อสามารถนำไปสู่การพัฒนางานให้มีศักยภาพยิ่งขึ้นตามลำดับ จึงขอกล่าวขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

นิศากร รพีพัฒน์